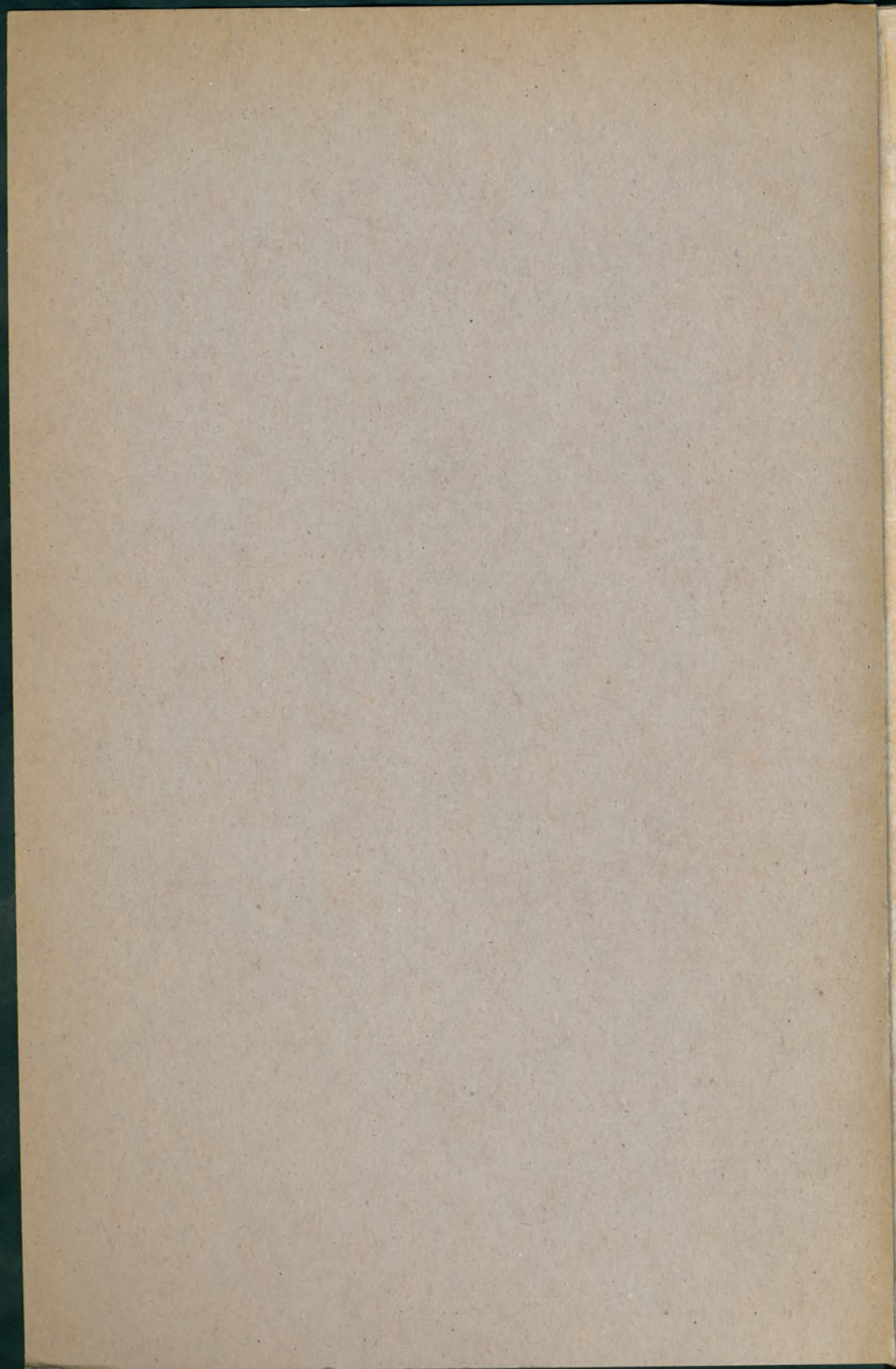

61.920

64.920

4316
PATAI JÓZSEF

AZ ŐSI VÉR

TÖRTÉNET LENGYELORSZÁG FELOSZTÁSA
KORÁBÓL.

REMÉNY

BUDAPEST, 1928

B

PATAI JÓZSEF

AZ ŐSI VÉR

TÖRTÉNET LENGYELORSZÁG FELOSZTÁSA
KORÁBÓL.

REMÉNY

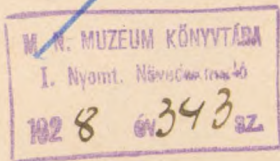

BUDAPEST, 1928

P. hung.
4316

61920

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG

AZ ŐSI VÉR.

ELBESZÉLÉS LENGYELORSZÁG FELOSZTÁSA KORÁBÓL.

IRTA: PATAI JÓZSEF.

... Mesét lehellő téli éjszakákon
És csöndes szombat ünnep délutánján
Folytak meséid bódítón, mint mákony
S tarkán, izzón, mint hajnali szivárvány.
„Szent férfiokról, szent időkről — szóltál —
Igaz mesék! el ne felejtse álm!”
S fagyos viharban s meleg kandallóknál
Szóltam tovább a meséid, anyám!

I.

A Radom melletti várkastély sohasem látott még olyan szomorú mulatságot, mint amilyen az 1772-iki volt. A Ponyatovszkyak ősi gyöngyének májusi ünnepségei évről-évre olyan zenebonával folytak le, hogy a városka lakosai is már-már zúgolódni kezdtek a felvert éjszakák miatt. Volt más ok is, amiért ilyenkor panaszkodni szoktak, de mindenesetre csak otthon, családi körben, négy fal között, mert senki sem szerette volna, hogy panasza a várur füléig jusson, habár az utolsó időben úgy mondták, nem olyan szigorú már a kastély ura, mint azelőtt volt.

Az 1772-iki majális abban is különbözött az

azelőtti mulatságoktól, hogy csak férfiak jelentek meg, míg máskor a nők voltak többségben. És mint-hogy nem készültek táncra, zenészeket sem fogadtak és így az egész estélyen meglehetősen csend uralkodott. Az örökifjú Branicky is, aki duhajkodó módjával meg szokta mindig nevetetni az egész társaságot, most nyugodtan figyelt az egymásután elhangzó pohárköszöntőkre és csak olykor kiáltott közbe néhány ellenmondó heves szót, aminek a nyomában aztán szenvedélyes vita támadt.

A Ponyatovszkyak évszázados nehéz ezüst edényeiben feltálatlalt finom ételek is ezuttal nem nagyon szaporán fogytak. Az ételt körülhordó inas szinte türelmetlenül várta már, hogy valamelyik tál kiürüljön, aztán gyors léptekkel, de méltóságteljesen kisietett a konyhába és fontoskodó arccal fülébe sugta a szakácsnak:

— Konfederáció!

A szakács elsápadt és amikor a szobalány bejött a konyhába, hogy új porció után nézzen, sietett átadni neki a nagy titkot és halkán a fülébe sugta:

— Konfederáció!

A szobalány elhalványodott és kifutott a konyhából. Néhány perc múlva már tudta az egész cselelétség, hogy a nagyteremben konfederációt csinálnak, amire aztán mindnyájan megrémülve gyűltek össze a konyhában, hogy újabb híreket hallhassanak. Valahányszor az inas kijött egy üres tállal a teremből, megrohanták mindnyájan:

— No, mi lesz?

- Megölik a királyt?
- Jönnek a katonák?
- Ki lesz az új király?
- És nem fogják felrobbantani a kastélyt?
- És a mi urunk csinálja az összeesküvést?

A mindenttudó inas azonban, aki sokat tanult az urak beszédeinek hallgatásából, megmagyarázta a lényeges különbséget az összeesküvés és konfederáció között.

— Az összeesküvést puskákkal csinálják, ezért fel is akaszthatják az embert, de konfederáció az konfederáció és az nincs is megtiltva.

Ebbe a magyarázatba bele is nyugodott a cselédség, csak a szakács aggódott tovább:

— Én csak azt mondom, az ilyenből mindig baj szokott lenni. Podoliában is azt mondták, hogy konfederáció, én akkor ott szolgáltam Krasynszky gróféknál és jöttek az orosz katonák és leöldösték mindnyájukat, még a cselédséget is, csak én menekedtem meg. Én csak azt mondom, nagy baj lesz ebből.

— Azok az oroszok ellen csinálták a konfederációt, — nyugtatja meg az inas, — a mi urunk pedig a király rokona és az oroszokkal tart.

Erre az újabb magyarázatra a szakács is megkönnyebbült és lecsillapodott lélekkel keverte tovább a habarékot a beadandó torta számára.

Bent a nagyteremben éppen a zsitomiri Radzivil tartotta a szót:

— Nem lehet bízunk senkiben, csak önma-

gunkban! A lengyel trónon piaszt ül, vér a mi vé-
rünkben, de egy lépést sem mer tenni az orosz cárnő
nélkül, a cárnőről pedig sosem lehet tudni, mit akar.
Varsót negyvenezer katona tartja megszállva. Minek?
A magyar határon, az elzálogosított lengyel Szepes-
ségben ötvenezer osztrák katona táborozik. Danzig
felől pedig harmincezer porosz fegyveres közeledik.
Mit akarnak tőlünk? A porosz király és az osztrák
trónörökös már másodszor találkoznak Neustadtban
és a cárnő és a király között folytonosan úton van-
nak a futárok. Szét akarnak bennünket tépni ezek
a farkasok, mi pedig veszünk a vallás miatt,
ahelyett, hogy résen lennénk. Egyesülnünk kell mind-
nyájunknak, akik Polonia hű fiai vagyunk!

— De mikor a katolikusok még a hivatalviselés
jogától is megfosztották a más-vallásúakat! — szólt
közbe Podoszky.

— A krakkói püspök megint kapott levelet a
pápától, hogy nem szabad a hitetlen görög vallású-
aknak jogokat adni! — egészítette ki egy másik.

— Ismételni akarják a thorni disszidensmészár-
lásokat!

— A jezsuiták megint izgatnak ellenünk!

— Úgy kell velük bánni, mint Podoliában!

Mikor a közbekiáltások elhallgattak, Radzivil
felemelte serlegét és befejezte mondanivalóját:

— Nem szabad türelmetlenkedni testvéreinkkel
szemben. Iparkodjunk, hogy mindnyájan egyek le-
gyünk, akár katolikusok, akár görögvallásúak, akár
protestánsok, akár kálvinisták.

— Akár zsidók! — vágott közbe kacagva a forróvérű Branicky, aki már nem bírta magát tovább fékezni. És alig hangzott el a két szó, az egész terem hahotás kacajjal telt meg. Az izzó hangulat nevetésbe fulladt. És mintha a két szóban valami különös varázs rejlett volna, amely tetszése szerint át tudja változtatni az embereket, a forradalmárokat legyőzte a mulatási ösztön, mámorosan kaptak poharaik után és pajkosan intettek a dévaj legény felé:

- Éljen Branicky! Éljen!
- Igyunk az egészségére!
- Ráérünk holnap búsulni!
- Éljen Branicky!
- És a zsidók!

Az utolsó közbeszólást újabb hahota követte.

Az öreg Lescinszky gróf, aki még sohasem beszélt valamiről, anélkül, hogy „néhai királyi rokonát” ne említette volna, sietett felhasználni az alkalmat:

— Ti nevettek, pedig hát szomorú dolgok ezek. Hej, mikor még az én vérem ült a lengyel trónon, másképp volt ám minden! Akkor nem volt különbség vallás és vallás között. Akkor még nem csufolták azt, aki nem katolikus, „disszidens”-nek, most meg nem sokára majd zsidónak fogják csufolni!

— Éljen Lescinszky! — hangzott mindenfelől.
— Igyunk az üdvözült derék király egészségére!

A poharak gyors egymásutánban teltek meg és ürültek ki. A terem megtelt borgőzzel és dohányfüsttel. Branicky felvetette mind a két lábát az asztalra, kezeit pedig összekulcsolta és hátradőlve kényel-

mes székén, rekedt hangon kiállotta :

— Hej öregek, nagyszerűen tréfáltam meg ma az én árendás-zsidómat ! Bejött a kastélyba, hogy kifizesse az árendát, én meg bevezettem a fogadóterembe, átvettem tőle a pénzt, aztán megkináltam sonkával meg borral. A zsidó rémüldözve huzódott hátra, én azonban reárivaltam : „Ha gazdád kínál, hát egyél !” A zsidó harapdálni kezdte a szakállát, én meg behívtam két erős bérest, az egyik megfogta a fejét, a másik meg beöntötte a szájába a bort és beletömött néhány darab sonkát is. A zsidó orditozott, mint a sakál, nagyszerűen mulattunk rajta !

— Az én zsidóm még pompásabb volt ! — szakította félbe Podoszky. — Ahelyett, hogy az árendát hozta volna, amire olyan nagy szükségem volt, jött könyörögni, hogy a nagy hó miatt nem keresett semmit egész télen át és azért várjak még egy hónapig. „Jól van, várok”, mondtam neki, „de itt hagyod zálogba szakálladat és huncutkádat”. Erre aztán behívtam a kocsist és levágta tövestül a zsidó szakállát és tincseit. De a szerencsétlen sikítani kezdett : „Hogyan menjek haza így megszégyenítve ?” Amire én azt feleltem : „Jól van, nem még haza, itt leszel addig, amig megnő a szakállad”. Erre aztán szóltam a kocsisnak, hogy vitesse a zsidót a pincebörtönbe.

— De hiszen addig megint nem fog keresni s megint nem tud majd fizetni ! — szólt szeliden Ponyatovszky, a radomi kastély ura.

— Mióta lettél te Jákob fiainak patronusa ? —

vágta oda a zsitomiri nagyur.

— Te is másképp prédikáltál az árendásodnak, amíg volt! — egészítette ki Czartoriszky.

— Bezzeg, könnyű neked beszélni, amikor úgy kerül a zsidó, mint a rossz pénzt!

— Na, Potyatovszky, te szép üdvözlést szerezél akkor a zsidáidnak, nem hiába nem kapsz azóta árendást!

Ezt az utóbbi megjegyzést megint a fékezhetetlen Branicky tette, aki előbbi megszólalása óta ismét felhajtott néhány poharat és hangja most már egészen berekedt. Józan állapotban talán megkimélte volna a kastély urát ettől a visszaemlékezéstől, mert hiszen maga is tudta, hogy Ponyatovszky éppen azóta egészen megváltozott és mindig szomorúság fogta el, ha erre az iszonyatos esetre gondolt, amelyet annyi jóssággal igyekezett jóvátenni. Most is olyan pillantást vetett Branickyra, mint a megsebzett őz az üldözőjére. Szomorú szemében ott villogott a fájó kérdés:

— Mit akarsz tőlem? Nem tudod-e, hogy még mindig vérzik a seb? . . .

Nem is szólt ezentúl egy szót sem, sötét melankólia ült az arcára. Hallgatagon nézett egyik vendégről a másikra. Látszott, hogy jobban szeretné, ha mindnyájan haza mennének már. Szeretne már egyedül lenni, egyedül a gondolataival. Vagy elbeszélgetni fogadott fiával, a kis Jeromossal, szomorú legényéletének egyetlen vigasztalójával.

II.

Mikor a hajnal pirkadt és vérvörös sugárözönt árasztott be a páratelt terembe, a vendégek még együtt ültek az asztal körül, de a legtöbben már csak szunnyadozva hallgatták a kitartóbbaknak duhajkodásait. Branicky épen meg akarta tréfálni egyik szendergő pajtását, már elő is készítette a füstölgő papírcsövet, de ekkor hirtelen egy idegen inas rohant be és lihegve jelentette, hogy Jedlinszkben fellázadtak a görög vallású parasztlak és gyilkolják az urakat és zsidókat.

A mámoros mulatozók rémülten ugrottak fel helyeikről.

— Katonákat kell kérni azonnal Potockytól!

— Potocky csak bezsebeli a pénzt a katonatartásért, de fegyveresei csak papíroson vannak.

— Akkor menesszünk gyorsan futárt Varsóba, hogy küldjenek orosz katonákat!

A vendégek kirohantak a teremből, mindenki a kocsisa után kiáltott és néhány perc múlva a kastély ura magára maradt. Kiadta a parancsokat, elreteszeltette a vár kapuit, minden sarokba őrt állított, majd szétosztogatta a tartalékfegyvereket a cseleltség között, azután betért a hálósobájába,

Mikor belépett, a félhomályban feléje csillogtak a címerrel díszített ágyból Jeromosnak ragyogó, fekete szemei, amelyeket a homlokán leomló sűrű fekete fürtök majdnem elfedtek.

— Nem alszol már, fiam? — kérdezte gyengéden, halkán az öreg ur.

— Nem is aludtam el, — felelt Jeromos.

Talán valami bajod van? — kérdezte aggódva Ponyatovszky.

— Dehogy! Csak nem tudtam aludni, — szólt a fiú.

— És min törted a fejcskédet?

— Mindenfélén, összevissza, ami csak eszembe jutott.

— No de mégis. valamire csak emlékezel!

— Bolondság!

— Na csak mondd el!

Jeromos felemelte szép göndör fejét és a karjára támaszkodva odahajolt nevelőapja felé.

— Tudod apus, tegnap, mielőtt a vendégek jöttek, a könyveidet néztük. Ott volt köztük egy kis vastag könyv, amelyiknek a hátán olyan furcsa aranyozott betűk voltak. Én kérdeztem tőled, hogy micsoda könyv az és te azt mondtad: zsidó imakönyv, Te akkor siettél és nem akartad megmutatni, de én nagyon kíváncsi voltam, mit imádkozhatnak a zsidók. Biztosan mást, mint mi a szép kápolnában.

— Ugyan fiam!

— Igen, tudod apus, mikor a lublini vásárkor erre mennek a zsidók az országuton, és a béreseink utánuk szaladnak, csufolják őket és köveket dobálnak rájuk, én mindig úgy sajnálom a szegényeket és most, hogy láttam egy zsidó imakönyvet, nagyon szerettem volna tudni, mit kérnek ezek a zsidók Istentől.

— De hiszen úgy sem tudod azt elolvasni és

ha elolvasnád, sem értenéd!

— Dehogyan nem! Látnod apus, én azt hiszem, hogy megértettem. Tudod, úgy hívogatott az az imakönyv, hogy nem bírtam elaludni miatta, mindig reá gondoltam. Aztán meggyújtottam egy gyertyát és bementem a képtérembe. Olyan különös volt. Messziről megláttam a furcsa betűket a könyvszekrényben. Oda mentem, kivettem az imakönyvet és fellapoztam valahol a közepében. És a betűk olyanok voltak, mintha élnének. Mindegyikük úgy látszott, mintha élő zsidó volna. A képek a falakon köröskörül is olyanok voltak, mintha élnének. Tudod azt hittem, hogy az ősök élve állanak a teremben felfegyverkezve és felpáncélozva, az élő betűk meg mélyen meghajolva állanak előttük, az egyik csak a fejét hajtja meg, a másik meggörbíti egész hátát, tudod, mint amikor a búzakereskedő zsidó beszélni szokott veled. És azt hiszem, megértettem a betűket, imájukban azt kérik Istentől, hogy egyenesítse ki őket, engedje, hogy egyenesen állhassanak.

— Ugyan, fiam, — szakította félbe Ponyatovszky, aki alig tudott szóhoz jutni a meglepetéstől. Az öreg úr megszokta fogadott fiának koránérett beszédjét, megszokta, hogy Jeromos különös bő szavakban öntse ki előtte ábrándos lelkének rajongásait, álmait és gyakran gondolta, hogy a fiúból pap lesz vagy költő. De most egészen más valami lepte meg.

Jeromos elmerengett egy kissé, aztán újra megszólalt:

— Mondd apuskám, kitől kaptad te azt a zsidó imakönyvet?

Ponyatovszky meghökkent. Erre a kérdésre nem volt elkészülve. És hirtelen nem is tudta, mit feleljen. Majd magához térve közelebb ment a fiúhoz és megsimogatta fekete fürtjeit.

— Az a könyv fiam, már nagyon régen van nálam.

— Mióta ?

— Vagy tizenhárom esztendeje.

Jeromos most szeretetteljesen nézett az öreg urra.

— Mondd apus, sok zsidó van nálunk Lengyelországban?

— Nagyon sok.

— Mennyi lehet ?

— Lehet vagy egy millió.

— És mindegyiket csufolják ?

Ponyatovszky, aki közben ledőlt a széles bárszony kerevetre, nem felelt az utóbbi kérdésre, Jeromos pedig folytatta :

— Tudod apus, én úgy sajnálom őket. Egyszer, mikor ott voltunk Lubjenszky bácsinál, bejött hozzá egy zsidó, aki sok pénzt adott át neki és amikor kiment, a bácsi ráuszította a kutyákat és letépték a kaftánját és véresre harapták a lábait is. Én akkor úgy haragudtam a Lubjenszky bácsira.

Jeromos elhallgatott néhány pillanatra, aztán újra megszólalt :

— Mondd apus, az én édesapám, aki meghalt, bántotta-e a zsidókat ?

Ponyatovszky elsápadt.

— Emlékszel apus, folytatta a fiú, egyszer ré-

gen, mikor elpanaszoltam neked, hogy Vojtek az öreg béres, kis zsidónak csúfolt, mert homokot szórtam a szemébe, te azt mondtad, hogy Vojtek részeg, nem tudja, hogy mit beszél. Én akkor kértelek, hogy mondd el nekem boldogult édes apám és anyám történetét, te pedig azt mondtad, hogy majd ha nagy leszek, el fogsz beszélni mindent. Ugy-e apus, most már elég nagy vagyok, hiszen már nemsokára tizenhárom éves leszek!

Jeromos feleletre várt és kihajolt az ágyból, de akkor látta, hogy az öreg úr behunyt szemekkel fekszik a kereveten. Azt hitte, hogy elaludt és nem akarta tovább zavarni.

Ponyatovszky azonban behunyt szemekkel, de ébren álmodta vissza élete nagy bűnének történetét. Sötét jelenetek vonultak elébe és befátyolozták a lelkét és csak akkor aludt el, mikor felcsigázott képzelete egészen kifáradt.

Jeromos ezután sem tudott elaludni. Agyában össze-vissza kóvályogtak a gondolatok, Önkéntelenül felmerült lelkében a kérdés: nincs-e kapcsolat a két dolog között, hogy Vojtek, az öreg béres egyszer kis zsidónak csúfolta, nevelőapja pedig nem akarja neki megmondani édes szülei történetét. Visszaemlékezett, hogy nevelőapja magához hívatta az öreg bérest és féktelen haraggal kiáltott reá: „Hát te meg merted szegni az én legszigorubb parancsomat!” Azután megparancsolta, hogy zárják el két napra a sötét pincébe s ne adjanak neki se enni, se inni, még kenyeret, még vizet sem. Miért volt a büntetés oly

szigorú? Hát olyan nagy szégyen az zsidónak lenni? Hiszen mikor a gyerekek meg szokták dobálni a lublini vásárra menő zsidókat, maga is elgondolta mindig, hogy szeretne zsidó lenni és akkor megmutatná ezeknek a fiúknak, hogyan kell bánni átutazó idegennel! És eszébe jutott, hogy valahányszor valamelyik vendég beszélni kezdett előtte a zsidókról, nevelő apja leintette és másra terelte a beszélgetést. Miért nem szabad előtte zsidókról beszélni? És az a zsidó imakönyv sem hagyta nyugodni. Hogyan került az nevelőapjához? És miért nem felelt erre a kérdésre az öreg úr?

És ebben a pillanatban úgy érezte, hogy Ponyatovszky egészen idegen neki. Egy jó szívű öreg úr, aki házába fogadta, mert apa és anya nélkül maradt, de a vére, a szíve, a lelke nem az övé. Hiszen valahányszor a képterembe lépett, mindig olyan idegennak érezte magát azok között a fegyveres és páncélos alakok között, csak most szeretne mindig abban a teremben lenni, amióta ezt a zsidó könyvet látta meg benne...

Hirtelen felugrott az ágyból. Egy gondolat villant meg a fejében. Elővette ruháját és csendesen felöltözködött: vigyázott, hogy fel ne költse nevelőapját. Aztán lábujjhegyen lassan kisurrant a hálószobából...

III.

A kastély cselédsége még aludt. Jeromos kinyitotta halkan az ajtót és kiment az udvarra. A kapu

már nyitva volt. A béresek már kivonultak a szántó-földekre.

Jeromos körülnézett, aztán besurrant hátul a zöldséges kertbe és innen a gyümölcsösbe, amelynek kerítésén könnyen át lehetett mászni, ez volt a leg-rövidebb út ki a mezőre.

Künn a határban messziről feléje csillogott a mély barázdák közül a napsugarakat visszaverő fényes ekevas. Jeromos egyenesen arra tartott. Lába sokszor be-besüppedt a puha göröngyök között és az uton többször meg kellett állnia, hogy kipihenje magát.

Végre közel ért a szántó béreshez és még néhány lépésről odaköszönt:

— Isten áldja meg a korai munkát, Vojtek!

Az öreg béres megállt, hátra nézett és gyorsan leemelte kalapját.

— Jó reggelt, fiatal ur! Hát ilyen korán kell felkelni?

— Hiszen te is fenn vagy már, pedig te öreg vagy.

— Hej én, — sóhajtott az öreg béres — én csak cseléd vagyok, nekem muszáj, a fiatal ur meg ur és addig aludhat, ameddig akar.

— Hát én ur vagyok? Hiszen egyszer azt mondtad nekem, hogy zsidó vagyok!

Vojtek lesütötte szemeit és pirulva mondotta:

— A fiatal ur olyan haragtartó, pedig már megbocsájthatta volna egy öreg cseléd elszólását. Nagyon mérges voltam és nem is tudtam, mit beszélek.

Jeromos szánakozva nézett a jó öreg béres szemébe.

— És mondd, Vojtek, te haragszol-e még reám, mert apám megbüntetett miattam?

Az öreg béres szégyenkezve felelt:

— Hát bizony akkor nagyon rosszul esett, mert még sohasem kaptam azelőtt büntetést, de a méltóságos gróf ur igazságos volt és én már régóta elfelejtettem ezt a kicsiséget.

— És miért mondottál engem éppen zsidónak?

Vojtek elgondolkodott. Erre a kérdésre nem lehet felelni . . . Végre, hogy mégis mondjon valamit, hebegni kezdett:

— Hogy miért? Hát csak úgy mondtam!

— No, de miért nem csúfoltál valami másnak?

— kérdezte újra Jeromos türelmetlenül.

Vojtek nem felelt semmit. A fiu pedig könnyörögni kezdett:

— Látod, Vojtek, én azóta mindig sajnálom, hogy miattam kaptál büntetést és úgy szerettem volna tőled bocsánatot kérni. Látod, én mondtam mindig a cselédeknek, hogy vigyenek minden süteményből a te unokádnak is, én szoltam mindig apusnak, hogy rossz cipőimet és ruháimat küldje mindig Gregornak...

— A fiatal urnak nagyon jó szive van, — szakította félbe a meghatott öreg béres — látszik, hogy nem nagy urnak a fia.

— Épp azt akarom megtudni tőled Vojtek, hogy mi volt az én édes apám. Te vagy itt a béresek közt a legöregebb és a legjobb, tudom, hogy te tudsz

mindent és én esküszöm neked Istenre és minden szentekre, hogy nem fogom megmondani senkinek, hogy te beszéltél valamit nekem.

Az öreg béresnek két könnycsepp pergett le barázdás, barna arcára.

— Esküdjön meg fiatal ur még egyszer, hogy nem fog elárulni senkinek. Látja fiatal ur, én már nem fogok sokáig élni, de nem szeretnék börtönben meghalni, inkább szántok-vetek kint a szabadban és dolgozom holtom napjáig. És ha a méltóságos ur megtudja, hogy én szoltam valamit a fiatal urnak, nem tudom mi lesz velem.

— Esküszöm, hogy sohasem fogja megtudni!
— ismételte szenvedélyesen Jeromos.

Vojtek szétsimitotta sűrű deres bajuszát és az ekeszarvára támaszkodva mondotta:

— Hát bizony a fiatal ur apja zsidó volt.

Jeromos szédülni kezdett, de hamarosan összeszedte magát, hogy a többit is hallhassa. Az öreg béres pedig sajnálkozó hangon folytatta:

— Árendás volt itt a méltóságos gróf urnál.

— És mikor halt meg?

— Hej, annak bizony hosszú sora van. De elmondom, ha már belekezdtem. Vagy tizenkét esztendő előtt, épen krumplikapálás ideje volt, amikor egy napon errefelé vonultak el a kozákok és öldösték a zsidókat. A fiatal ur apja épen vásáron volt akkor és mikor hazajött vérben találta az asszonyt és a két kis gyereket, a ház meg egészen ki volt rabolva.

Jeromos szemei megteltek könnyekkel. Az öreg béres folytatta:

— A gyerekek meghaltak, de az asszony a fiatal ur édes anyja, felépült, sebei begyógyultak és nemsokára már dolgozni is tudott. De akkor eljött az őszi árendafizetés ideje és a fiatal ur édes apja, meg az édes anyja elmentek a méltóságos úrhoz kérni, hogy nézze szerencsétlenségüket, kirabolták, nem maradt semmijük, hadd fizethessék az árendát majd tavasszal. A méltóságos úr, aki nagyon jámbor, istenfélő ember volt akkor is és nagyon szeretett volna minden zsidóból görögkatholikust csinálni, azt mondta, hogy jól van, el is engedi az egész évi árendát, de csak úgy, hogy ha kikeresztelkednek. De a zsidók, akarom mondani a fiatal ur édes szülei azt felelték, hogy inkább meghalnak, de ők a zsidó vallást el nem hagyják. „Hát akkor meghaltok“, mondta a méltóságos úr és megparancsolta, hogy vigyék mind a kettőt a pincebörtönbe. Akkor éjjel épen én voltam a kastélyőr, sétáltam föl és alá a kastély körül és egész éjjel hallatszott a pincéből egy ember imádkozása és egy asszony nyögése, olyan szomorú volt az imádság, mint a plébános úré temetéskor. Sose volt még olyan borzalmas őrségem, mint akkor, pedig elég sokszor strázsáltam a kastély körül és katonakoromban jó kemény legény voltam én. Hajnal felé egyszerre elhalt a nyögés és helyette néhány pillanat múlva erős gyereksírás hallatszott. Én mindjárt gondoltam, hogy mi lehet... Reggel aztán csakugyan beszéltek, hogy a pincében fiú született, az

asszony pedig meghalt.

Jeromos zokogni kezdett. Az öreg béres részvétellel nézett rá, már sajnálta, hogy ilyen szomorúságot okozott a jószívű fiatal urnak.

— És hova temették el az édes anyámat? — kérdezte Jeromos.

— Bizony azt én nem tudom biztosan. A lublini zsidók hallottak a dologról, aztán eljöttek, kifizették a méltóságos urnak az árendát és elvitték a halottat Lublinba. Biztosan ott temették el.

— Akkor édes apám is kiszabadult, ha kifizették az árendát.

— A méltóságos ur őt továbbra is becsukva tartotta és megmondotta neki, hogy csak úgy ereszti ki, ha kikeresztelkedik, különben a börtönben marad, amíg meg nem hal.

— Aztán mi történt? — türelmetlenkedett Jeromos.

Vojtek pedig kényelmes lassúsággal folytatta:

— Mikor a gyerek, hát a fiatal úr, négy hetes lett, eljött a radomi plébános és itt a szép kápolnában megkeresztelték, aztán a méltóságos úr felhozatta a zsidót, akarom mondani a fiatal úr édes apját a pincéből és megint kérte, hogy keresztelkedjen ki. Aztán megmondotta neki, hogy a kis fiát megkereszteltette és maga fogja felnevelni. Mikor a fiatal úr édes apja ezt meghallotta, összeesett ott a méltóságos úr előtt, vagy egy óráig feküdt ájulva, én is ott voltam, épen vasárnap délután volt, locsoltam hideg vízzel, aztán magához tért, tépte a ruháját, port

hányt a fejére és sokáig sirt és fuldokolva mondotta :
„Egyetlen fiam is meghalt !“

Jeromosból kitört a zokogás.

— Másnap reggel — folytatta az öreg béres — már meghalva találták a pincében. Ugyis betegnek látszott, de talán megölte a fájdalom. De mikor a méltóságos úrnak megmondották, hogy meghalt, hirtelen, mintha gutaütés érte volna, olyan sáppadt lett, mint a frissen meszelt fal. Ugylátszik félt az Isten büntetésétől. Egész nap nem lehetett vele beszélni. Ugy járt-kelt kidüllesztett szemekkel némán, mogorván, mintha meghibbant volna a lelke. Másnap reggel aztán megparancsolta az igásnak, hogy fogjon be és vigye el a halottat Lublinba, a zsidó paphoz, hogy temessék a felesége mellé.

Jeromos megtörölte szemeit és készült a kastélyba visszamenni, de Vojtek még tartóztatta.

— Esküdjön meg a fiatal úr még egyszer, hogy nem fogja megmondani senkinek.

Jeromos hallgatott. Annyi gondolat és érzés rajzott kábult fejében, hogy nem is hallotta a béres utolsó szavait. Vojtek pedig újra megszólalt :

— A méltóságos gróf úr azóta egészen megváltozott, nem büntette a cselédeket oly szigorúan, mint azelőtt, a fiatal úrhoz meg olyan jó, mintha tulajdon fia volna, de ha megtudná, hogy én elmondottam valamit, amit annyiszor megtiltott, tán fel is akasztatna.

— Ne félj, Vojtek, — nyugtatta meg Jeromos — sohasem fogja megtudni, esküszöm neked. Te jó

öreg vagy, miattam nem fogsz több büntetést kapni. Isten áldjon meg, Vojtek, talán kijövök hozzád holnap is. Isten áldjon meg.

Az öreg béres meghatottan nézett a jószívű fiatal úr után, aki nemsokára eltűnt a kerti fák között.

IV.

Mikor Jeromos a kastélyba ért, már dél felé haladt az idő, de Ponyatovszky, aki egész éjjel virasztott, még mélyen aludt.

Jeromos egyenesen a képterembe ment. Mikor belépett, valami kimondhatatlan borzalom fogta el a szívét. Könnyes szeme sötétén meredt reá a néma képekre, mintha pörbe akart volna szállani velük:

— Miért öltétek meg az én atyáimat? Ott benn a harmadik teremben alszik az, aki édes anyámat és édes apámat ölte meg, ti pedig a többit...

És úgy érezte, hogy lelke tele van gyűlölettel Ponyatovszky iránt.

— Ő azt hiszi, jót tesz velem, urnak nevel, mintha fia volnék, édes anyám meg inkább meghalt és nem hagyta el a zsidó hitét, talán az utolsó leheleténél is arra gondolt, hogy bárcsak gyermeke is oly rendületlen lelkű volna, amikor felnő... Édes atyám összeesett, amikor meghallotta, hogy megkereszteltek, megölte a fájdalom és most talán nyugtalanul bolyong a lelke szerteszét, mert a fiából ur lesz... ur lesz és viselni fogja szülei gyilkosának nevét...

Szédülve ment a könyvszekrényhez, kivette az

imakönyvet és kinyitotta. És ekkor hirtelen mély áhítattal ömlött el rajta, mint olykor bent a félhomályos kápolnában. . . Letérdelt s úgy érezte, mintha imádkozna ájtatosan, lelke legmélységesebb mélyéből. Ugy érezte, mintha imádkozna azon a nyelven, amelyen édes atya és édes anyja imádkoztak haldoklásuk órájában. . .

A harmadik teremből zörej hallatszott át és Jeromos felocsudott merengéséből. Felemelkedett és figyelt a neszre. Bizonyára most kel fel az öreg ur.

A fiu szívében megmozdult valami. Szeretett volna berohanni nevelőapjához, hogy megcsókolja a kezét, mint mindig reggel, amikor felkel. Egy pillanatra megtelt a szíve szeretettel Ponyatovszky iránt, aki olyan jó hozzá, aki úgy szereti őt. . . Azután az imakönyvre nézett és ismét úgy érezte, mintha idegen volna itt. Neki ott kellene lennie azok között, akik ilyen imakönyvekből imádkoznak. . .

És a lelke elkalandozott egy távoli temetőbe, ahol egymásmellett két szomorú sirhant áll, virágtalanul. . . és várnak reá. . .

Ujra belepillantott az imakönyvbe és lapozgatta, lapozgatta.

Mikor az első lap üres oldalához ért, hirtelen megállt.

Valami írást vett észre rajta. Csupa kusza, ingadozó betű, reszkető kéz róhatta a papírra és olyan piros-barna, mintha vérrel volna írva. . .

Egy gondolat cikázott át a lelkén. Ezeket a betűket talán édes apja írta oda a sötét pincebörtönben.

És valami kimondhatatlan vágy fogta el, bár csak el tudná olvasni ezt az írást. Talán atyjának utolsó akaratát tartalmazza és akkor mindent megtenne, hogy teljesíthesse...

Lehajtotta a fejét és odaszorította ajkait a rejtelmes betűkhöz.

A harmadik szobában kinyílt az ajtó. Jeromos gyorsan visszatette az imakönyvet a szekrénybe és hirtelen megfogamzott benne az elhatározás, hogy nem fog szólni Ponyatovszkinak semmit. Ugy tesz majd, mintha nem tudna semmiről. De csakhamar észrevette, hogy milyen nehéz eltitkolni azt, amivel a szíve tele van.

Elébe sietett nevelőapjának, de nem birta többé apának szólítani. Oda ment hozzá és némán megcsókolta a kezét.

Ponyatovszky lehajolt és megcsókolta a fiu göndör fejét.

— No, fiam, máma te voltál a frissebb. Hol jártál reggel óta?

— Kint voltam a mezőn.

— Hát jól megy-e a szántás?

Erre a kérdésre persze nem várt az öreg feleletet és mindjárt folytatta is:

— Ima után én is kimegyek. Most gyerünk, fiam, a kápolnába.

Künn az udvaron Ponyatovszky ránézelt fogadott fiára és gyengéden szólt:

— Olyan sápadt vagy fiam. Látszik, hogy nem aludtál az éjjel.

Jeromos hallgatagon ment nevelőatyja mellett.

Az urasági lakosztállyal szemben, az udvar keleti oldalán állott a karcsú, mór stílü kápolna. Festett ablaküvegein keresztül misztikusan szűrődtek be a napsugarak, elbágyasztva a felülről lelógó örökmécses halvány fényét is. A fehér eres fekete márványfalak tele voltak aggatva kék és biborszínű zászlókkal, amelyekre a Ponyatovszkiak nőtagjai sajátkezűleg himezték a családi cimert és az újtestamentomi verseket. Az oltár fölött egy koronás zászló függött. Lengyelország királyasszonyának ajándéka, bizonyosságul, hogy a királyi korona nem idegenítette el őt a családjától...

A kápolna sokszínű, titokzatos félhomálya körülölelte mindkettőjük lelkét. Ponyatovszky letérdelt az oltár előtt, összekulcsolta kezeit és imádkozott. Jeromos melléje térdelt, de úgy érezte, mintha ő más Istenhez imádkozna, azoknak a meghajlított, meggörbített betűknek Istenéhez...

V.

Egész nyáron át orosz és német katonák cirkáltak a vidéken, ránehezelve a városok és falvak lakosságára, de különösen a zsidókra és a parasztokra, akik nem győzték ingyenétellel és itallal. Az idegen csapatok úgy jártak mindenfelé, mintha Lengyelország megszállt tartomány volna. Repnin herceg és Soltikow gróf seregei mindenütt megjelentek, ahol „rendcsinálás” címén valami rabolni való akadt, de alig ütötték fel sátraikat, már szomszédságukban

termettek a porosz katonák, vigyázva, hogy ne jusson túl sok a muszkának és így együtt két bőrt nyuztak le egy bárányról. A lakosság némán tűrt és elrettentő példaképen mesélték egymásnak, hogy a lázadó Ukrainából hétezer hajadont hurcoltak el az orosz katonák, a porosz király meg az alatt az ürügy alatt, hogy a szomszédságban ragály dühöng, amely az ő tartományát is fenyegeti, katonai zárvonalat húzott a pestis elé, de úgy, hogy a ragályos területből is elkerített és örökre elcsent egy jó nagy darabot.

A forgalom megakadt, a városok szüneteltek. A radomi kastélyból csak fegyveres csapatokat lehetett látni a lublini uton.

Jeromos gyakran kilovagolt az országutra, egészen mélyen be ez erdőbe és leste, nem-e jön arra valamely zsidó. De hiába várt. A zsidóknak otthon kellett maradniok, hogy megvédjék a házaikat...

Asztagolás ideje volt. Jeromos korán reggel künn lovagolt az erdőben, az ut mentén.

Arrafelé irányította tekintetét és észrevette, hogy a kocsin egy hosszúszakállas zsidóviseletű ember ül.

Jeromos megfordította a lovát és várt, míg a kocsi feléje közeledett. Mikor már elég közel volt hozzá, oda kiáltott:

— Bácsi, álljon meg egy kicsit!

A kocsis parancsnak vette a szép ruhás urfi szavait, gyorsan megállította a lovakat és megemelte a kalapját.

A kocsiban egy zsupp szalmán egy görnyedt-hátú ősz zsidó ült. Sápadt arcán látszott, hogy kissé

fél ettől az uti kalandtól. Jeromos odahajlott hozzá és megszólította nyájasan:

- Honnan jön bácsika?
- Jedlinszkből.
- És hová utazik?
- Lublinba.
- Talán vásárra megy a bácsi?

Az öreg látva, milyen barátságos és szelíd arcu az urfi, ő is bátrabb és bizalmasabb lett.

— Hej bizony, most már régen nem volt vásár nálunk! Nincs mit eladni és nincs aki vásárolna. A katonák elvisznek mindent, persze nem pénzért. Ki tudja, mikor lesz erre megint rendes világ?

— És minek megy akkor a bácsi Lublinba?

— A caddikhoz megyek, szép urfi, a mi szent nagy papunkhoz megyek az ünnepekre.

— Micsoda ünnepekre?

— Hát hiszen most sok nagy ünnep lesz egymásután.

— Mondja el, bácsikám! — kérlette Jeromos.

Az öreg egészen belemelegedett és már úgy érezte magát, mintha otthon magyarázná el a zsidó ünnepeket a kis unokájának.

— Hát fiam, ma este kezdődik az Ujév. Ez két napig tart. Ekkor megfujják a templomokban a harsonákat, mint a táborban, amikor a hadvezér jelt ad a katonáknak, hogy résen legyenek. És ekkor az égből is megharsan a nagy kürt és az emberek elvonulnak Isten ítélőszéke előtt, mint a bárányok a pásztor előtt és Isten megjelöli, hogy ebben az esz-

tendőben ki éljen és haljon, ki éhezzen és ki bővelkedjék, ki szenvedjen és ki legyen boldog.

— És a gyerekek bűne fölött is ítél az Isten?
— szakította félbe Jeromos.

— Nem, felelte az öreg, a bűnöket csak tizenhároméves kortól fogva rójják fel az égben, mert csak akkor lesz a zsidó a törvény fia.

Jeromos elgondolkodott egy kissé.

— Ujév után, folytatta az öreg, következik a tiz bűnbánó nap. Aki ezekben a napokban megtért az Istenhez, annak még jóra fordulhat a sorsa. Mert csak az Engesztelés napján pecsételik meg az ítéleteket. Ez a szent böjtnap a legnagyobb zsidó ünnep. Azután következik öt nap múlva a Sátrak ünnepe...

Míg az öreg az utolsó szavakat mondotta, Jeromos a kabátja alá nyult és kivett egy bőrkötéses aranyozott könyvet.

Az öreg odanézett és ijedten kiáltott fel:

— Ni, zsidó imakönyv!

De még mielőtt felocsudott meglepetéséből, Jeromos már elébe tartotta az első lapot, amelyen a piros kézírás volt.

— Olvassa el ezt, bácsikám és mondja meg, hogy mit jelent.

Az öreg felemelkedett ülőhelyéről, kivette zsebéből a pápaszemet, ráillesztette az orrára és olvasni kezdett. Mikor elolvasta, elmondta újra a saját szavaival, hogy a fiu is értse.

— „Isten segítségével. Ötezeröt százhuszadik esztendőben, a Sátrak ünnepének utolsó éjjelén, a szent

Tóra örömnepén, született fiam a börtön setétségében. . .“

— Mikor volt ez? — szakította félbe Jeromos.

— Éppen most lesz tizenhárom éve. Holnaptól kezdve az ötezeröttszázharmincharmadik évet számítjuk a világ teremtése óta.

— Az öreg béres tehát igazat mondott, gondolta magában a fiu.

Az ősz zsidó folytatni akarta, de Jeromos még egy kérdést intézett hozzá:

— És mi az a Tóra?

— A Tóra? — felelte az öreg felhevülve, a Tóra a zsidó törvények foglalatja, amelyet féltve őriznek a templomok frigyszekrényeiben. A Tóra a zsidók ereje és büszkesége, szemefénye és világossága, a Tóráért haltak vértanuhalált a mi őseink, a szent Tóráért üldözték és üldözik most is a zsidókat. . .

— És mi van még az imakönyvre írva? — türelmetlenkedett Jeromos.

Az öreg ránézett az írásra, aztán lassan, megindult hangon folytatta:

— „Harminc napos korában, mikor letelt a harmincnapos gyásznapi, drága feleségem vértanuhalála után, meghalt bűneim miatt utolsó fiam is. Az Úr adta, az Úr elvette, legyen az Úr neve áldott. . .“

Jeromos elsápadt. Néhány pillanatig nem is tudott szóhoz jutni. Úgy érezte, mintha valami összeomlott volna benne. Valami, amit már-már élete legdrágább kincsének tartott. . .

— Hiszen akkor még sem én vagyok az!...

De ekkor hirtelen eszébe jutott Vojtek elbeszélése, hogy mikor az édesapja meghallotta, hogy fiát megkeresztelték a kápolnában, a földre rogyott és zokogva mondotta: „Egyetlen fiam is meghalt!...”

Most már értett mindent. Édesapja halottnak tekintette megkeresztelt fiát és megtagadta, még mielőtt ismerte, még mielőtt tudta volna, hogy nem tetszhalott-e, aki fel fog támadni...

— Fel fog támadni! — ismételte magában Jeromos.

Az öreg zsidó csodálkozva nézett a fiú szomorú arcába és révedező könnyes szemeibe.

— És kié ez az imakönyv? — kérdezte lágyan.

Jeromos nem felelt a kérdésre. El volt foglalva gondolataival... Átvette a feléje nyújtott imakönyvet és visszaletette a kabátja alá. Aztán illedelmesen köszönt és elvágtatott hazafelé.

Útközben még sokszor a fülébe csengett:

— Fel fog támadni, fel fog támadni!

VI.

Ponyatovszky keveset foglalkozott a nyáron át nevelt fiával. A politikai események lefoglalták minden idejét. Az átvonuló orosz és német katonák csapatvezetői nála szoktak megszállni és ő kénytelen volt barátságos arccal fogadni a sokszor hetekig nála tanyázó kellemetlen vendégeket. A szomszédos lengyel főurak is gyakran jöttek hozzá tanácskozni és így nem figyelhette meg eléggé a Jeromos lelkében

végbemenő forrongásokat.

Észrevette ugyan, hogy valami változás történt benne, a hangja nem volt többé olyan lágy, ha vele beszélt, a szeméből nem sugárzott többé annyi szeretet és az öreg úr érezte, hogy a fia titkol előtte valamit. Csendes, méla, magába zárkózott lett. Sokszor órákig járt elmerengve az erdőben és az ebédhez is gyakran későn érkezett. Néhányszor faggatta is, hogy mondja el, mi nyomja a szívét, de a fiú csökönyösen kitért a felelet elől. Ponyatovszky küzdött magával, hogy nem volna-e helyes, ha elmondana neki mindent. Hiszen olyan csodaeszmű, világos fejű és át fogja látni, hogy ő jóvá tett mindent, amit szülei ellen vétett . . .

De a gyakran ismétlődő zűrzavarok más irányba terelték mindig a figyelmét és Jeromos sokat volt egyedül, sokat ábrándozott és sokat gondolkodott . . .

Azon a napon, amelyen az imakönyv titkos írása felfejtődött előtte, szintén voltak vendégek a kastélyban és este tüzes forradalmi hangulat izzott a nagy teremben. Egy kiáltványt adtak kézről-kézre, amelyben az orosz cárnő, a porosz király és az osztrák császárnő felszólítják a lengyel nemzet nagyjait, hogy gyűljenek össze törvényes formában, hogy jóváhagyják a három udvarnak Lengyelországra vonatkozó kölcsönös megegyezését.

— Zsinórt küldenek, hogy felakasszuk magunkat! — kiáltotta Radzivil, aki a legvilágosabban látott át a szitán. — Ha ki akarnak bennünket végezni, ne kívánják, hogy mosolygó arcot vágjunk hozzá!

— Fel kell lázítani a népet!

— Ha a nép lázad, akkor mi leszünk az áldozatok! — szólt keserűen Ponyatovszky.

Jeromos hallgatta egy darabig a vitát, aztán odament nevelőapjához, megcsókolta a kezét és betért a hálószobába.

Mikor eloltotta a gyertyát, izgatott képzeletében újra megelevenedett az erdőben lefolyt jelenet. Maga előtt látta az öreg zsidót, amint olvasta az írást és úgy vélte, hogy hallja is a szavakat:

— Harmincnapos korában, mikor letelt a harminc gyásznapi, drága feleségem vértanúhalála után, meghalt bűneim miatt utolsó fiam is...

Tisztán emlékezett minden szóra.

És hirtelen úgy rémlett neki, hogy előtte áll édesanyja hófehér ruhában, sápadt arccal, homlokán a vértanúk koszorújával és szomorúan, töredezett hangon ismétli atyja szavait:

— „Az Úr adta, az Úr elvette, legyen az Úr neve áldott...”

Összeborzadt és a fejére húzta a takarót. És agyában villámsebességgel kergetődztek a gondolatok. Vádolta magát, hogy máris mulasztást követett el, hogy ott nem hagyta a kastélyt. Fájt neki, hogy annyi hónapig habozott és hallani vélte tovább édesanyja hangját:

— „Én meghaltam érted és te nem akarsz feláldozni értem...”

Eszébe jutott, hogy a zsidók most újévet ünnepelnek, Isten ítélkezik a világ felett. A következő

pillanatban már az égbe ragadta lázas képzelete. Megnyílt előtte a menny és belenézett a végtelen sugárözönbe. Ragyogó fénytrónuson ül az Úr és sorra elvonulnak előtte hívei, hogy számot adjanak cselekedeteikről. A trónus mellett áll megdicsőült vértanú édesapja, nézi, nézi az átvonulókat és szomorúság és fájdalom borul el rajta, mert a fia, az utolsó fia nincsen közöttük . . .

De ekkor felocsúdott és hirtelen eszébe jutott, hogy ő még nincsen tizenhárom éves és az öreg zsidó szerint csak azután felelős a tetteiért, mert csak ekkor lesz a törvény fia . . .

És újra hallja az öreg szavait :

— „Isten segítségével, 5520-ik esztendőben, a Sátrak ünnepének utolsó éjjelén, a szent Tóra örömünnepén született harmadik fiam a börtön sötéttségében . . .“

— A Sátrak ünnepén — ismételte halkán Jeromos.

És megfogadta, hogy amire ez az idő elérkezik, ő sem fog többé palotában lakni, hanem ott lesz a Sátrak ünneplői között . . .

VII.

— „... Hiszen magad is gondolhatod, hogy a cárnő, a szemérmetes Kata, aki eddig sem barátkozott sokat velünk (tisztelet a kivételnek), most, hogy a mi hozományunkkal a porosz és osztrák pajtásaival kötött házasságot, nem lesz tulságosan gyengéd irántunk. Te is tudod, hogy szegény Lu-

bienszky öcsénket jobblétre szenderítették, Podoszkyt Szibériába küldték, hogy lehűtsék forradalmi hevét, a nyúllábú Radzivil jónak látta elillanni, még mielőtt a kopók jönnek. Én sem szeretnék találkozni velük és azért elhatároztam, hogy még ma este jobb utra térek és nagyon szeretném. ha a hóhérmentes Párisban együtt mulathatnánk. Elvégre te sem tudhatod, mikor jön el a te napod és ilyenkor jobb a nagyokat követni, akik jó példával indultak előttünk, részint Franciaországba, részint a pogány törökök közé. A parasztság sem olyan jámbor most, mint egyébként volt és sohasem lehet tudni, mikor kezdenek kaszáikkal nemesebb kalászokat aratni . . . különösen ma, mikor tudják, hogy az idegen katonák is inkább vadásznak tigrisekre, mint patkányokra . . . Szóval, tanácsolom, hogy még ma este kocsikázzál ki te is ebből a szerencsétlen országból, mert én mulatni akarok a jókedvű franciák között és nem síratni legjobb barátomat.

Írtam nagy szomorúságomban Anno Domini 1772. mensis Septembris 20. dies.

Nicolaus Braniczky.

N. B. Én már küldtem előre lovakat Jedlinszkbe. 9 órakor nálad leszek, légy addig készen, hogy együtt menekülhessünk."

Négyszer olvasta el Ponyatovszky az este felé a gyorsfutárral érkezett levelet és minden olvasás után izgatottan járt néhány percig fel és alá a tágas ebédlőben és gondolkozott.

— Braniczknak igaza lehet. A vidéken most is katonák cirkálnak és minden pillanatban megérkezhetik az elfogatási parancs, akár csak Radzivil, vagy Podoszky ellen, akik épp oly ártatlanok voltak, mint én. És elvégre én sem hallgattam mindig. Azonkívül a béresek szemében is mintha valami gonosz tűz lobogna egy idő óta... Braniczknak igaza van.

Behívatta magához a kocsist.

— Egy óra múlva állj készen a kapu előtt, kikocsikázunk a határba,

Ebben a pillanatban belépett Jeromos.

Ponyatovszky aggódva nézett reá.

— Tudod te fiam, mi az megszökni a saját házunkból?

Jeromos meghökkent. Azt hitte, hogy minden kitudódott és most az ő tervére céloz nevelőapja. De az öreg úr hamar megnyugtatta:

— Egy óra múlva itt fog állani a kocsi, amely más országba visz bennünket, mert itt senkinek sem biztos az élete. Csak a legszükségesebbet és legértékesebbet visszük magunkkal. Ha én már nem leszek, te talán majd visszatérhetsz ide erre a birtokra és elhozod majd a poromat és eltemeted a kápolna kriptájába, ahol őseim nyugosznak.

Jeromos nem bírta szólni a meghatottságtól. Egy pillanatra megingott benne minden, amit épített és úgy érezte, hogy szinte szeretné, ha nem tudna származásáról semmit, ha most is épp oly bizalommal és odaadással csünghetne nevelőapján, mint az-

előtt és elkísérhetné az idegenbe, a bajba, a veszedelembe . . .

De ekkor úgy rémlett neki, mintha tompa lépteket hallana a háta mögött, valaki feléje közeledik és mint szomorú gyászhang kongatja a fülébe:

— „Az Úr adta, az Úr elvette, legyen az Úr neve áldott.“

Megdöbbenve nézett hátra. Nem látott senkit.

És ekkor eszébe jutott, hogy itt a menekülés utolsó órája . . .

Fájdalmasan nézett Ponyatovszkyra, aki elmerülve rendezgetett egy rakás írat közt az asztalon.

— Eredj, fiam, — szólalt meg az öreg úr — szedj össze néhány apróságot, amit legjobban szeretnél elvinni és rakd a kis táskámba. Sokat nem vihetünk magunkkal. Én majd rendezem addig a magam dolgait. Néhány levelet is kell még írnom.

Jeromos odalépett nevelőapjához, megragadta a kezét és megcsókolta és forró könnyek hullottak Ponyatovszky reszkető kezére . . .

Azután indult kifelé. Az ajtónál megállt és még néhány percig nézte, nézte nevelőapját, akit most lát utoljára.

Némán búcsút intett az öreg úrnak, aztán megordult és halkán, szomorúan indult kifelé . . .

VIII.

Szép, holdvilágos szeptemberi éj volt. A sárguló lombokon keresztül kísértetiesen, fantasztikus árnyékokat rajzolva hullottak alá az ezüst sugarak

a szélről felkavart zizegő avarra.

Jeromos egyedül ment a sűrű erdőben.

Az éj titokzatossága reáborult a lelkére, a körül-folyó nehéz illat elkábította, nem gondolt semmire, csak ment, ment.

A fákról lehulló levelek az arcába csaptak, az észak felől jövő hűvös szél olykor átborzongott a testén, de ő nem érzett semmit, csak ment, ment.

Hirtelen nagy fehérség tünt elébe. Felriadt s ekkor észrevette, hogy kiért az országútra. Egy darabig azon ment előre, de egyszerre csak erős léptek zaja és fegyverek csörgése hallatszott.

Megijedt. Gyorsan befutott az erdő sűrűjébe és lefeküdt a bokrok közé, a puha avarra.

Néhány perc múlva látta, hogy az országúton katonák közelednek, de a félhomályban nem ismerhette meg, hogy orosz vagy német csapat-e.

Fájdalmas gondolat cikkázott át benne:

— Ezek a katonák talán nevelőapám elfogatása végett mennek Radom felé.

— Szerencse, hogy az öreg úr most már valahol Jedlinszk mellett lehet, — nyugtatta meg önmagát.

— De hátha otthon maradt engem keresni? — kérdezte újra magától.

— Braniczky bizonyára sürgette az indulást és biztatta, hogy engem otthon is hagyhat, mert úgy sem fognak engem bántani.

— Különösen mikor úgy sem vagyok az ő tulajdon fia! — erősítette meg magában saját önmegnyugtatóját.

A katonák elvonultak, nagy porfelhőt hagyva maguk után és Jeromos felkelt és futólépésben ment, ment tovább.

Az égről letűnt a hold. Sűrű sötétség lepte el a tájat, csak a csillagok intettek ragyogó szemeikkel Jeromos felé, aki egy pillanatra úgy képzelte, mintha a magasságból, az ég tisztaságából vértanúságban megdicsőült szülei tekintenének le reá, biztatva és buzdítva:

— Ha sötétségben is, ha szenvedés között is, ha árkon-bokron keresztül is, csak menj, menj a mi valóságunk felé, a mi igazságunk felé, a mi boldogságunk felé . . .

És valami csodás ünnepi hangulat ereszkedett le a lelkére. Hősnek érezte magát, aki elhagyta a kényelmes, fényűző, gondtalan életet s megy küzdeni, harcolni a kunyhók, a sátrak közé . . .

És érezte, hogy dagad a keble, hogy feszülnek az izmai és szinte büszkén, felemelt fővel ment, ment gyorsan tovább az éjben . . .

A gyors gyaloglástól azonban hamar elfáradt. Leült egy bokor mögé pihenni. De csak néhány percig maradt ülve. Sietett, hogy másnap estig, még mielőtt a legnagyobb zsidó ünnep, a szent böjtnap beköszönt, Lublinba érkezhessen.

És amint fáradtan és kimerülten tovább indult, eszébe jutott egy legenda, amit egyszer a plébános mesélt neki a bolygó zsidóról, aki aléltan, étlen, szomjan bolyong a viharos, sötét éjszakában . . .

IX.

— Merre van itt, kérem, a zsidótemplom?

A gyors útjában megállított, feketeszakállas, szigorú szemű ember csodálkozva nézett végig a sápadt arcú, úriruhás fiún, aztán szeliden felelt:

— A negyedik utcában jobbra.

Jeromos köszönt és tovább sietett. Lába már alig bírta az utat, a térde már szinte roskadozott.

Néhány perc múlva megpillantotta a magas épületet és homlokán a lenyugvó nap utolsó sugaraiban fénylő aranyozott betűket, amelyek egészen olyanok voltak, mint a kabátja alatt rejtett imakönyv betűi...

A templom ajtaja félig nyitva volt.

Jeromos kivette kabátja alól az imakönyvet és bement.

A templomban még nem volt senki. A fehér falak tele voltak aggatva égő gyertyákkal, a padokat és állványokat himzett fehér takarók borították, a középben a fehér terítővel fedett széles emelvény mögött és fent az oroszlánokkal és koronával ékesített fehér függöny mellett nyolc-nyolc fehér nagy gyertya lobogott. Az egész templom tele volt fehérséggel, lángokkal és tiszta szent áhítattal...

Jeromosnak hevesen dobogott a szive.

Ugy érezte, hogy roskadó lábai elhozták a vágyva-vágyott célhoz és lelke megtelt hálával és végtelen szeretettel azok iránt, kik ebben a templomban imádkoznak...

Aléltan ment fel a fehér függöny elé, reszkető

kezével kinyitotta az imakönyvet.

Néhány pillanatig nézte, nézte az ismeretlen betűket, nézte epedő áhitattal és sóvárgó vágyakozással. Égette, marta a fájdalom, hogy nem tud imádkozni belőle. . . . Aztán hirtelen megragadta lázasan az imakönyvet és mindkét karjával magasra emelve, zokogva felnyújtotta az ég felé:

— Isten, te Mindenható! Te tudod, mi van itt irva, fogadd tőlem ezeket az imákat mind. . . .

És megtörve az izgalomtól és fáradságtól, leroskad a szent Frigysze krény előtt. . . .

X.

Kelet felé fordulva áll a lobogó gyertyák előtt tiszta hófehér köntösben a lubliniak nagy papja és mellette Jeromos.

A fiu halvány arcán még látszanak a vihar nyomai, de szemeiből már harmónikus nyugodtság csillog ki. Csodálattal néz az ősz mesterre, aki annyi szeretetet tanúsított iránta és akit alig fél óra alatt ő is annyira megszeretett.

A templom tele van fehérruhás hivekkel, akik közlről és távolról jöttek, hogy a nagy rabbival együtt bőjtölhessék át a legnagyobb ünnepnapot. A sok gyertya fénye beragyogja kipirult arcaikat és még sugárzóbbá varázsolja lángoló szemeiket. A fejükről a földig leomló kéksávok, fehér átvetőknek ezüstkoszorui tündöklő koronákká alakulnak homlokuk körül és csillogó ezüstdiszt vonnak széles vállaikra. Komoly, ünnepélyes méltósággal állanak egymás

mellett a fehér fényözönben, mint mesebeli keleti fedelmek, akik eljöttek hódolni a királyok királya előtt. . .

Jeromos káprázva tekintett körül, mintha a csodák országába került volna. . . És amint a Frigyszekrény nagy, fehér bársony függönyének ezüst himzésére nézett, úgy tűnt neki, hogy a meghajlított, megörbített betűk is kiegyenesednek. . .

Mikor kint már egészen besötétedett, az ősz rabbi felment a szent Frigyszekrény elé, megcsókolta a függöny szélét, aztán lassan félrevonta és kinyitotta a kis cédrusfaajtót. . .

A templomban halkán végigzugott:

— „Atyánk, Királyunk, nyisd meg az egek kapuit imáink előtt!”

A rabbi mélyen belehajolt a frigyszekrénybe, aztán kitárta karjait és átölelte a fehérbe burkolt, ezüst koronával feldiszipített Tórát. . .

Jeromos meghatottan nézte az ősz mestert.

Néhány perc múlva a szent pap megfordult és diadalmasan, sugárzó arccal tartotta a Tórát a hivek felé. . .

És végtelen örömtől könnyezve és megindulva, mély, reszkető hangon zendített reá az ünnepi énekre:

„Fény árad az igazra
S a tisztaszívűre öröm.”

A hivek forró áhitattal énekelték utána a zsoltár szavait. . .

A ősz rabbi lelépett lassan az emelvényről, körülvitte a Tórát a hivek között és aki elé odaért, az

előrehajolt és megcsókolta a Tóra fehér köntösét.

Közben újra-újra felhangzott a zsoltárének :

„Fény árad az igazra
S a tisztaszívűre öröm.“

Mikor a szent aggastyán Jeromos elé ért, maga nyujtotta feléje a drága kincset, a Törvény foglalatját, a zsidók erejét és büszkeségét, szemefényét és világosságát, melyért vértanuhalált haltak, amelyért üldözték és üldözik...

És Jeromos megcsókolta a fehér Tórát...

